

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Національної академії

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Володимир ЧЕРНІЙ

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ щодо дисертації Гордіска Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 27 вересня 2016 р., протокол № 19

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ від 25 травня 2020 року.

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Гусарєв С.Д. (*рецензент*), доктор юридичних наук, професор Чернявський С.С., доктор юридичних наук, професор Калиновський Б.В., доктор юридичних наук, доцент Гульгай М.М., доктор юридичних наук, професор Колодій А.М., доктор юридичних наук, професор Андрєєв Д.В., доктор юридичних наук, доцент Берестова І.Е., доктор юридичних наук, професор Никифорчук Д.Й., кандидат юридичних наук, доцент Солоненко О.М., кандидат юридичних наук, доцент Демиденко В.О., кандидат юридичних наук, доцент Лук'янець В.С., кандидат юридичних наук, доцент Кулик Т.О., кандидат юридичних наук Терещенко Л.В., кандидат юридичних наук Славна О.В., кандидат юридичних наук Сьох К.Я., кандидат юридичних наук Колодій О.А., кандидат юридичних наук, доцент Кривицький Ю.В. (*рецензент*), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В., кандидат юридичних наук, доцент Халюк С.О.

Запрошені:

професор кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету Державного університету інфраструктури та технологій, доктор юридичних наук, доцент Заяць Н.В. (*науковий керівник*).

З присутніх – 9 докторів юридичних наук та 11 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Гордієнка Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Гордієнка Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію та методику, охарактеризував об'єкт та предмет дослідження, виклав основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказав науково-практичну значимість роботи, зазначив про впровадження результатів дослідження. Зокрема, доповідачем зазначено, що стан сучасного українського суспільства і політичного процесу в Україні об'єктивно потребує реформування у зв'язку з необхідністю вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин. Насамперед, це сприятиме розбудові цілісного концепту правової держави, забезпечення наступництва у конституційному творенні, а також трансформації інститутів державної влади, народовладдя та громадянського суспільства.

Актуальність дослідження проблематики конституціоналізму зумовлюється різними причинами. По-перше, це складність процесу державотворення в Україні в цілому, що тягне за собою висвітлення комплексу необхідних системних змін, які торкаються найвищих органів держави на принципах верховенства права, демократизму, конституційної законності, визнання людини найвищою соціальною цінністю, корекції виборчого законодавства, появи нових механізмів політичної участі та ролі основних суб'єктів державного та правового розвитку. По-друге, конституціоналізм в Україні є невід'ємним елементом сучасної правової культури, він належить до тих фундаментальних цінностей, які людство удосконалює протягом всієї його історії. Зацікавлення проблематикою науково-практичної парадигми конституціоналізму зумовлене сучасними процесами конституційної модернізації та реформування в Україні, метою яких є розвиток системи українського конституціоналізму.

Формування громадянського суспільства, подальший розвиток України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави визначає необхідність відповідного наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування національного конституційного законодавства з урахуванням кращого європейського та світового досвіду сучасного конституціоналізму.

Проте питання, яке на сьогодні часто постає в процесі політичних транзитів, полягає не стільки у тому, чи потрібно опанування теорії сучасного конституціоналізму, скільки у всебічному аналізі практики взаємодії України з міжнародними інституціями в питаннях конституційної реформи, адже тривалий час будь-які фундаментальні правові дослідження інституту конституціоналізму

унеможлиблювались за суто ідеологічних мотивів. Що породило виникнення своєрідного науково-теоретичного вакууму, який повинен бути заповненим після встановлення нових державотворчих орієнтирів, до яких було віднесено постання України як незалежної, демократичної, правової, соціальної держави.

Визначенню поняття «конституціоналізм» та його головних характеристик, зокрема питання конституціоналізму як режиму правового обмеження державної влади, було присвячено праці таких українських і зарубіжних науковців, як М. Баймуратов, О. Бориславська, Ю. Волошина, Л. Грицаєнко, Ю. Грошевий, А. Георгіца, М. Гультай, В. Кампо, А. Колодій, А. Крусян, І. Кравець, О. Михайленко, Ж. Овсепян, В. Погорілко, В. Речицький, М. Савчин, П. Стецюк, М. Ставнійчук, Ю. Тодика, В. Федоренко, Ю. Шемшученко, С. Шевчук, В. Шаповал, Дж. Білліас, Дж. Берман, С. Маклвейн, Д. Сікейра та інші.

Та незважаючи на те, що протягом десятка років в Україні було опубліковано декілька монографічних досліджень, присвячених конституціоналізму, ця категорія досі залишається плюралістичною. Сучасна правова наука все ще перебуває на етапі становлення цілісного уявлення про конституціоналізм як правове явище, тому низка питань все ще залишається досить актуальною, а саме: дискусії щодо визначення поняття конституціоналізму, його основних принципів, моменту його виникнення як правового явища, тенденцій функціонування та розвитку в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до переліку Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр., затвердженої 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України. Дисертація відповідає напрямам дослідницької діяльності кафедри конституційного права Національної академії внутрішніх справ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол №19 від 27.09.2016 р.) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. №100, 2016 р.).

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз теоретико-правових засад конституціоналізму для забезпечення конституційно-правової модернізації законодавства України в процесі проведення конституційного будівництва відповідно до вимог європейського політичного і правового простору, інтегруватися до якого прагне Україна, та розроблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій щодо реалізації концепції конституціоналізму як режиму правового самообмеження державної влади. У зв'язку з цим наше дослідження має здебільшого інноваційний характер і покликане заповнити прогалини в наукових розробках із зазначеної проблематики, запропонувати новий теоретико-правовий дискурс у постановці, обговоренні та пошуку шляхів розв'язання зазначених проблем.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: проаналізувати генезу уявлень про конституціоналізм як особливий режим

державного самообмеження; узагальнити сучасний стан наукових досліджень конституціоналізму; сформулювати авторське поняття конституціоналізму як режиму правового самообмеження державної влади; охарактеризувати методологію конституціоналізму в контексті сучасних методологічних підходів, принципів і методів; розкрити сутність принципів конституціоналізму та дослідити діалектичний зв'язок між ними як ідеологічну передумову можливості обмеження державної влади; охарактеризувати феномен влади як об'єкт правового обмеження; визначити концептуальну зумовленість конституціоналізму ідеєю демократичного обмеження публічної влади завдяки врахуванню конституційних принципів, механізмів і процедур; висвітлити основні проблеми та перспективи вдосконалення правових засобів обмеження державної влади в Україні.

Об'єкт дослідження – конституціоналізм як явище соціальної та політико-правової дійсності.

Предмет дослідження – конституціоналізм як режим функціонування державної влади відповідно до вимоги правового самообмеження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація продовжує низку комплексних теоретико-правових досліджень у науці конституційного права, в яких висвітлено історичні, теоретичні та методологічні аспекти осмислення конституціоналізму як режиму правового обмеження державної влади в контексті реалізації в політичному житті країни.

В результаті проведеного дослідження сформульовано концептуальні положення, що мають наукову новизну та важливе теоретичне, філософське і практичне значення для вдосконалення конституціоналізму в Україні:

вперше:

- обґрунтовано авторське бачення сутності «конституціоналізму» як режиму правового самообмеження державної та іншої публічної влади на основі конституційних принципів і процедур, що забезпечують контрольоване використання влади за допомогою відповідних правових засобів (механізмів), а саме: а) правових заборон у конституційному праві як нормативній основі конституціоналізму; б) механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади як доктринальної основи конституціоналізму; в) громадянського суспільства як соціальної основи конституціоналізму; г) інститутів безпосередньої демократії як демократичної основи конституціоналізму; д) конституційного правосуддя як інституційної основи конституціоналізму;

- на основі теоретичного опрацювання доктрини конституціоналізму доведено його практичну концептуальну зумовленість ідеєю демократичного обмеження публічної влади на основі конституційних засобів, серед яких окремо розглянуто інститут правових заборон у конституційному праві, механізм «стримувань і противаг», інститут громадянського суспільства та інститути безпосередньої демократії конституційного правосуддя;

- розмежовано та визначено специфіку розуміння аксіологічних принципів конституціоналізму (а саме: верховенство права, права людини, принцип верховенства конституції і правових законів, конституційний демократизм, конституційна законність). Вказано на необхідність їх врахування у

конституційно-правовій практиці;

- запропоновано основні напрями процесу модернізації правових засобів конституціоналізму в Україні, а саме: 1) закріплення та забезпечення гарантій реалізації громадянських прав і свобод поряд із правами політичними; 2) посилення пріоритетної ролі демократичних конституційних цінностей; 3) створення мережі публічних влад і мереживного управління; 4) забезпечення конституційного плюралізму;

удосконалено:

- методологічні засади дослідження конституціоналізму, що зумовлені особливостями предмета пізнання як теоретичної категорії так і об'єктивної реальності в результаті чого обґрунтовано вибір інструментарію, який базується на філософському методі діалектики, а також низці загальнонаукових та конкретно-наукових методів;

- характеристику генези становлення конституціоналізму як теорії, втіленої на державному рівні, починаючи із зародження ідей про обмежене правління, ухвалення наприкінці XVIII століття перших конституцій до появи сучасних конституційних систем правління, основний зміст якої полягає у введенні «обмеженого правління» через права людини та основоположні свободи;

- теоретичні уявлення про конституціоналізм як історичне явище, оскільки воно розглядається як глибинне інтелектуальне напрацювання видатних учених певної епохи, що відображено в національній політико-правовій думці. Основою запропонованої періодизації є хронологічний принцип, який відповідає історичній логіці виникнення та розвитку конституційно-правових ідей, теорій і їх інституціонального оформлення;

дістало подальшого розвитку:

- питання аналізу сучасних поглядів на розуміння конституціоналізму, внаслідок чого зроблено висновок, що пріоритетне тлумачення конституціоналізму полягає у визначенні цієї категорії в широкому значенні – як складної політико-правової системи, та вузькому значенні – як особливого режиму функціонування державної влади на основі конституційних методів;

- уявлення про систему поділу влади у правовій державі як поділ влади між державою та громадянським суспільством, зокрема, потрібно зосередитись на питаннях ступеню розвитку громадянського суспільства, його здатності самостійно функціонувати та виступати рівним партнером у відносинах з державою.

Основні положення та висновки дослідження відображено в восьми наукових працях, три з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, дві – в закордонних науково-періодичних виданнях, а також у трьох тезах доповідей в збірниках матеріалів науково-теоретичних конференцій.

По закінченні доповіді Гордієнка Ігоря Леонідовича присутніми були поставлені такі **запитання:**

Калиновський Б.В.: Що ви розумієте під конституціоналізмом?

Відповідь: Дякую за запитання. Нами запропоновано авторське визначення поняття «конституціоналізм», яке слід тлумачити як режим правового

самообмеження державної та іншої публічної влади на основі конституційних принципів і процедур, що забезпечують контрольоване використання влади за допомогою відповідних правових засобів (механізмів), а саме: а) правових заборон у конституційному праві як нормативної основи конституціоналізму; б) механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади як доктринальної основи конституціоналізму; в) громадянського суспільства як соціальної основи конституціоналізму; г) інститутів безпосередньої демократії як демократичної основи конституціоналізму; д) конституційного правосуддя як інституційної основи конституціоналізму.

Демиденко В.О.: Чим характеризується сучасний український конституціоналізм?

Відповідь: Дякую за запитання. Сучасний український конституціоналізм відповідає в цілому сучасним об'єктивним умовам розвитку України, а також завданням демократичних перетворень соціально-політичних інститутів і визначається за окремими характеристиками. По-перше, спадкоємністю ідеалів ліберального конституціоналізму, в основі якого лежить теза щодо обмеження влади держави та максимально можливої в організованому соціумі свободи людини. По-друге, сутність конституціоналізму проявляється не стільки в формальному закріпленні системи юридичних норм, скільки в наявності дієвого та ефективного механізму забезпечення політико-правових перетворень. По-третє, система конституціоналізму цілеспрямована, тобто її створення і функціонування зумовлені остаточною метою – прагненням обмеження (самообмеження) публічної влади на користь прав та інтересів особи для досягнення (визнання, забезпечення та захисту) конституційно-правової свободи людини на основі низки конституційних засобів, серед яких виділяємо такі: інститут правових заборон у конституційному праві, механізм «стримувань і противаг», інститут громадянського суспільства та інститути безпосередньої демократії конституційного правосуддя. По-четверте, конституційно-правова свобода як мета сучасного конституціоналізму є можливою за умови існування громадянського суспільства передусім тому, що саме воно насправді здатне обмежити публічну владу в інтересах людини з метою забезпечення свободи людини. По-п'яте, український конституціоналізм спрямований на забезпечення реалізації та захисту закріплених у конституційному законодавстві принципів конституціоналізму: верховенства права, демократії, конституційної законності пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами.

Солоненко О.М.: Які принципи сучасного конституціоналізму ви можете виділити?

Відповідь: Дякую за запитання. Проаналізувавши різноманітні підходи до класифікації принципів сучасного конституціоналізму, ми схилиємося до групи принципів, запропонованих дослідницею А. Крусян, а саме: принцип верховенства права, принцип пріоритету прав і свобод людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами, принцип верховенства конституції, принцип конституційної законності та конституційного демократизму. Крім того, необхідною умовою формування сучасного конституціоналізму вчена вважає збалансованість усіх його принципів.

Принцип верховенства права, що закріплений у ст. 8 Конституції України, в нашому дослідженні розглянуто саме як мегапринцип, оскільки він розкривається змістовно через низку інших принципів: поваги до людини, її життя, честі, гідності, невідчужуваних прав; збалансованості інтересів суспільства, держави та людини; демократизму; незалежності суду; розподілу державної влади; якості законодавства; законності тощо.

Після відповідей на запитання, виступила науковий керівник – **доктор юридичних наук, доцент – Заяць Наталія Володимирівна**. Конституціоналізм в Україні є невід’ємним елементом сучасної правової культури, він належить до тих фундаментальних цінностей, які людство удосконалює протягом всієї його історії. Лише у період перебудови з’явилися перші дослідження у теорії права присвячені концепції правової держави, яка є елементом концепції конституціоналізму. У період незалежності України перші розвідки, присвячені проблемі конституціоналізму стосувалися переважно проблеми забезпечення поділу влади, що у власному розумінні є екстраполяцією теорії права на ґрунт конституційних правовідносин. З другого боку, питання визнання та гарантування прав людини й основоположних свобод, від якого відштовхується концепція конституціоналізму та питання організації публічної влади підіймається по суті лише востаннє десятиліття. Зростаючий інтерес до проблематики науково-практичної парадигми конституціоналізму обумовлений сучасними процесами конституційної модернізації та реформування в Україні, метою яких є формування та розвиток системи українського конституціоналізму. З’ясування природи конституціоналізму є важливою складовою для розуміння основних компонентів конституційного порядку.

Формування громадянського суспільства, подальший розвиток України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави визначає необхідність відповідного наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування національного конституційного законодавства з урахуванням кращого європейського та світового досвіду сучасного конституціоналізму. Слабке громадянське суспільство, відсутність незалежного правосуддя, хиткі традиції прав людини викликають деформації цінностей конституціоналізму. Наявна проблема конституційного буття - той розрив, що складається між конституційними деклараціями та конституційною реальністю.

У процесі роботи над дисертаційним дослідженням Ігор Леонідович проявив ініціативність, сумлінність, наполегливість, вміння відстоювати свою позицію.

Незважаючи на те, що протягом десятка років в Україні було опубліковано декілька монографічних досліджень, присвячених конституціоналізму, ця категорія досі залишається плюралістичною. Сучасна правова наука все ще перебуває на етапі становлення цілісного уявлення про конституціоналізм як правове явище, тому низка питань все ще залишається досить актуальною, а саме: дискусії щодо визначення поняття конституціоналізму, його основних принципів, моменту його виникнення як правового явища, тенденцій функціонування та розвитку в сучасних умовах.

На завершення науковий керівник зазначив, що дисертація Гордієнка Ігоря

Леонідовича є завершеною та самостійною роботою, яка претендує на високу оцінку і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, професор Гусарєв С.Д., який наголосив на досить високому рівні актуальності обраної здобувачем теми дисертації в умовах сучасності та відзначив високий науковий рівень дисертаційного дослідження Гордієнка Ігоря Леонідовича.

Актуальність і важливість теми дисертаційного дослідження І.Л. Гордієнка підтверджуються й тим фактом, що вона має тісний зв'язок з науковими програмами, планами, темами і грантами. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України. Основні положення та висновки наукового пошуку відображено в п'яти наукових працях, три з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України та дві – в закордонних науково-періодичних виданнях, а також у трьох тезах доповідей у збірниках матеріалів науково-теоретичних конференцій.

Доречно наголосити на тому, що до незаперечних позитивних аспектів представленої на рецензування наукової праці слід віднести таке:

по-перше, спокійний, виважений та інтелігентний тон ведення полеміки, висока повага дисертанта до інших учених-юристів, їх думок і міркувань;

по-друге, значне юридико-інформаційне наповнення тексту дисертації, яке забезпечується шляхом об'єктивного аналізу значної кількості нормативно-правових актів, наукових праць тощо;

по-третє, вдалою можна вважати внутрішню архітектуру дисертації, яка визначається змістом проблеми, метою і завданнями дослідження, логікою викладення вивчених документів і матеріалів.

На підставі вищенаведеного рецензент вважає, що дисертація І.Л. Гордієнка на тему: «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади» відповідає вимогам, які ставляться до дисертації та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент Кривицький Ю.В.: Визначальне значення для праводержавотворення в Україні конституційних цінностей і пріоритетів, принципів верховенства права, демократизму, конституційної законності, визнання людини найвищою соціальною цінністю як основних орієнтирів, що зумовлюють сутність і спрямованість розвитку сучасного суспільства, зумовили звернення до проблематики конституціоналізму. При цьому світове співтовариство має досить багатий досвід формування ідеології конституціоналізму. В Україні конституціоналізм є порівняно новим явищем, що характеризується науково-практичною невизначеністю його сучасного змісту, та, маючи певні історичні витоки, знаходиться у стадії свого теоретичного формування та практичного втілення в сучасну конституційно-правову дійсність.

Конституціоналізм як конституційно-правова цінність є ідейним та інституційним антиподом необмеженої всездозволеності державної влади. Звідси,

систему сучасного українського конституціоналізму спрямовано на обмеження (самообмеження) державної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини та громадянина для досягнення (визнання, забезпечення, охорони та захисту) конституційно-правової свободи людини. У зв'язку з цим, актуалізуються проблеми підвищення ефективності дії механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади, а також організації публічної влади на місцях, зокрема через удосконалення місцевого самоврядування як фактора, що стримує виконавчу владу на рівні місцевого управління, та як дієвого інституту громадянського суспільства, формування якого є необхідною соціальною передумовою конституціоналізму.

Безумовно, це складне завдання, проте воно цілком посилене вітчизняному науковому співтовариству, що не виключає внеску в нього й самостійних наукових пошуків. До переліку останніх варто віднести дисертацію І.Л. Гордієнка, присвячену комплексному аналізу теоретико-правових засад конституціоналізму для забезпечення конституційно-правової модернізації законодавства України у процесі проведення конституційного будівництва відповідно до вимог європейського політичного і правового простору, інтегруватися до якого прагне Україна, та розроблення на цій підставі науково-обґрунтованих пропозицій щодо реалізації концепції конституціоналізму як режиму правового самообмеження державної влади.

Оцінюючи зміст дисертації, можна дійти висновку, що автор представленої наукової праці спромігся досягти поставленої наукової мети й упоратися із завданнями дослідження. Винесені автором висновки відповідають поставленим науковим завданням.

Таким чином, дисертація І.Л. Гордієнка на тему: «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, є завершеним самостійним науковим дослідженням і в цілому відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а також вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40, і може бути рекомендована для захисту у спеціалізованій вченій раді відповідного профілю.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Колодій А.М. у своєму виступі підтримав попередніх доповідачів, акцентував увагу на змісті авторських визначень і висновків. Під час доповіді, а також відповідей на запитання Гордієнко І.Л. продемонстрував знання нормативних та доктринальних джерел, вміння їх узагальнювати, аналізувати, формулювати власні висновки.

У підсумку, дисертація І.Л. Гордієнка на тему: «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади» відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, доцент Берестова І.Е., яка відзначила, що запропонована дисертація розкриває дуже актуальні питання сучасної науки і реалій сьогодення. З огляду на відповідність існуючим вимогам до дисертацій, виконання індивідуального плану здобувача, її доцільно рекомендувати до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю.

Доктор юридичних наук, професор Калиновський Б.В., який підкреслив, що цікавою та багатоаспектною є дана праця. Дисертант з науковим керівником продемонстрували творчий критичний підхід та науково обґрунтовані результати проведеного дослідження. Звісно, пріоритетним напрямом удосконалення законодавства, в зазначені сфері, є систематизація діючої нормативно-правової бази.

У цілому, дисертація І.Л. Гордієнка на тему: «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади» відповідає вимогам стосовно дисертацій, може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Гордієнка Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стан сучасного українського суспільства і політичного процесу в Україні об'єктивно потребує реформування у зв'язку з необхідністю вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин. Насамперед, це сприятиме розбудові цілісного концепту правової держави, забезпечення наступництва у конституційному творенні, а також трансформації інститутів державної влади, народовладдя та громадянського суспільства.

Актуальність дослідження проблематики конституціоналізму зумовлюється різними причинами. По-перше, це складність процесу державотворення в Україні в цілому, що тягне за собою висвітлення комплексу необхідних системних змін, які торкаються найвищих органів держави на принципах верховенства права, демократизму, конституційної законності, визнання людини найвищою соціальною цінністю, корекції виборчого законодавства, появи нових механізмів політичної участі та ролі основних суб'єктів державного та правового розвитку. По-друге, конституціоналізм в Україні є невід'ємним елементом сучасної правової культури, він належить до тих фундаментальних цінностей, які людство удосконалює протягом всієї його історії. Зацікавлення проблематикою науково-практичної парадигми конституціоналізму зумовлене сучасними процесами конституційної модернізації та реформування в Україні, метою яких є розвиток системи українського конституціоналізму.

Формування громадянського суспільства, подальший розвиток України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави визначає необхідність відповідного наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування

національного конституційного законодавства з урахуванням кращого європейського та світового досвіду сучасного конституціоналізму.

Проте питання, яке на сьогодні часто постає в процесі політичних транзитів, полягає не стільки у тому, чи потрібно опанування теорії сучасного конституціоналізму, скільки у всебічному аналізі практики взаємодії України з міжнародними інституціями в питаннях конституційної реформи, адже тривалий час будь-які фундаментальні правові дослідження інституту конституціоналізму унеможливлювались за суто ідеологічних мотивів. Що породило виникнення своєрідного науково-теоретичного вакууму, який повинен бути заповненим після встановлення нових державотворчих орієнтирів, до яких було віднесено постановня України як незалежної, демократичної, правової, соціальної держави.

Визначенню поняття «конституціоналізм» та його головних характеристик, зокрема питання конституціоналізму як режиму правового обмеження державної влади, було присвячено праці таких українських і зарубіжних науковців, як М. Баймуратов, О. Бориславська, Ю. Волошина, Л. Грицаєнко, Ю. Грошевий, А. Георгіца, М. Гультай, В. Кампо, А. Колодій, А. Крусян, І. Кравець, О. Михайленко, Ж. Овсепян, В. Погорілко, В. Речицький, М. Савчин, П. Стецюк, М. Ставнійчук, Ю. Тодика, В. Федоренко, Ю. Шемшученко, С. Шевчук, В. Шаповал, Дж. Білліас, Дж. Берман, С. Маклвейн, Д. Сікейра та інші.

Та незважаючи на те, що протягом десятка років в Україні було опубліковано декілька монографічних досліджень, присвячених конституціоналізму, ця категорія досі залишається плюралістичною. Сучасна правова наука все ще перебуває на етапі становлення цілісного уявлення про конституціоналізм як правове явище, тому низка питань все ще залишається досить актуальною, а саме: дискусії щодо визначення поняття конституціоналізму, його основних принципів, моменту його виникнення як правового явища, тенденцій функціонування та розвитку в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до переліку Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр., затвердженої 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України. Дисертація відповідає напрямам дослідницької діяльності кафедри конституційного права Національної академії внутрішніх справ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол №19 від 27.09.2016 р.) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. №100, 2016 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз теоретико-правових засад конституціоналізму для забезпечення конституційно-правової модернізації законодавства України в процесі проведення конституційного будівництва відповідно до вимог європейського політичного і правового простору, інтегруватися до якого прагне Україна, та розроблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій щодо

реалізації концепції конституціоналізму як режиму правового самообмеження державної влади. У зв'язку з цим наше дослідження має здебільшого інноваційний характер і покликане заповнити прогалини в наукових розробках із зазначеної проблематики, запропонувати новий теоретико-правовий дискурс у постановці, обговоренні та пошуку шляхів розв'язання зазначених проблем. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати генезу уявлень про конституціоналізм як особливий режим державного самообмеження;
- узагальнити сучасний стан наукових досліджень конституціоналізму;
- сформулювати авторське поняття конституціоналізму як режиму правового самообмеження державної влади;
- охарактеризувати методологію конституціоналізму в контексті сучасних методологічних підходів, принципів і методів;
- розкрити сутність принципів конституціоналізму та дослідити діалектичний зв'язок між ними як ідеологічну передумову можливості обмеження державної влади;
- охарактеризувати феномен влади як об'єкт правового обмеження;
- визначити концептуальну зумовленість конституціоналізму ідеєю демократичного обмеження публічної влади завдяки врахуванню конституційних принципів, механізмів і процедур;
- висвітлити основні проблеми та перспективи вдосконалення правових засобів обмеження державної влади в Україні.

Об'єкт дослідження – конституціоналізм як явище соціальної та політико-правової дійсності.

Предмет дослідження – конституціоналізм як режим функціонування державної влади відповідно до вимоги правового самообмеження.

Методи дослідження. У роботі для досягнення мети було використано необхідний методологічний інструментарій наукового пізнання як на макро-, так і на мікрорівні, що обумовлено предметом дослідження.

З метою забезпечення повноти та обґрунтованості дослідження було визначено такі методологічні підходи: *історичний* (застосований для вивчення українського конституціоналізму у процесі його історичного розвитку та аналізу попереднього історичного досвіду його становлення як способу самообмеження державної влади, а також для пошуку можливостей уникнення завідомо програшних моделей вирішення сучасних проблем конституційного будівництва в Україні), *формально-логічний (догматичний)* (використання методологічних принципів формальної логіки сприяло пізнанню таких правових категорій та термінів як влада, конституціоналізм, демократія, конституційне правосуддя, правові засоби, а також моделей обмеження публічної влади відносно до інших споріднених правових та соціальних явищ, що знайшло відображення у вигляді раціональної конструкції), *герменевтичний* (надав змогу здійснити систематичне тлумачення конституціоналізму як ідеї, як цінності, як способу управління, як режиму, з урахуванням не лише теоретичних напрацювань, але й рішень судової практики), *ціннісний (аксіологічний)* (при написанні дисертаційної роботи аксіологічний підхід було використано з метою виявлення ціннісної сутності

змісту демократії, забезпечення конституціоналізму та парламентаризму, сутність інституту конституційної скарги та можливість її адаптації в національному праві) *системний* (цей підхід до розуміння конституціоналізму обумовлює необхідність звернення до теорії політико-правових систем. Взаємопов'язані елементи системи конституціоналізму (якими виступають і його правова характеристика і принципи конституціоналізму), взаємодіючи між собою, створюють особливі її властивості, такі як: інтегративність, упорядкованість, функціональність, складність, відкритість, багаторівневність), *синергетичний* (сутність синергетичного підходу при написання роботи проявилась у можливості розглянути сучасний конституціоналізм в Україні через формулу «організація – дезорганізація – нова організація», адже конституціоналізм як динамічна система, яка спочатку мала здебільшого усталений, статичний вигляд через розуміння його суто як правовий феномен, з часом накопичила численні випадкові елементи, які з однієї сторони, призвели її до дисбалансу, а з іншої - стали поштовхом до формування нової системи публічної влади здатної до самообмеження), *інституціональний* (використання даного підходу надало можливість використати у дослідженні конституціоналізму синтез соціального, політичного та юридичного аналізу, для якого є характерним динамізм суспільних відносин), *структурно-функціональний* (поєднуючи два основні методи дослідження, а саме функціонального та структурного аналізу ми отримали змогу пізнати з однієї сторони, механізм функціонування публічної влади, а з іншої - внутрішню будову конституціоналізму як режиму обмеження та функціонування публічної влади), *цивілізаційний* (використання даного підходу надало можливість критично осмислити та правильно оцінити завдання, які стоять сьогодні перед українським суспільством у сфері розвитку конституціоналізму, крім цього даний підхід став при нагоді при характеристиці особливостей розвитку конституціоналізму та виробленні його періодизації).

В нашому дисертаційному дослідженні також було застосовано загальнонаукові методи як вищий філософський рівень, який дає можливість здійснити логічну та моральну оцінку конституціоналізму, з'ясувати його сутність через призму синергетичного підходу. Застосування *діалектичного методу* дозволило розкрити природу конституціоналізму, проаналізувати конституцію як правовий феномен, що динамічно розвивається. Загальний процес розвитку дав змогу розглянути конституціоналізм у його динаміці, виявити його генезу та передумови, зміст та інституціональні форми (складові), взаємозв'язок його змістовних елементів між собою та з іншими явищами соціально-правової дійсності, розкрити функціональний механізм сучасного конституціоналізму. *Порівняльно-правовий метод* було застосовано для визначення особливостей основних типів конституціоналізму та природи конституції залежно від особливостей національної правової системи. *Статистичний метод* дав змогу здійснити аналіз та узагальнення емпіричних матеріалів у вигляді конституційних проєктів, актів поточного законодавства та конституційної юриспруденції для успішного досягнення поставленої мети. *Соціологічний метод* дозволив розкрити ефективність конкретних конституційних засобів і процедур обмеження влади з урахуванням особливостей конкретного суспільства та національної правової

системи, а також особливостей здійснення конституційної юстиції. *Метод правового моделювання* сприяв розкриттю інституційної основи сучасного конституціоналізму (а саме, організації публічної влади), моделювання ефективних форм та засобів взаємодії гілок публічної влади з метою її самообмеження, визначенню основних тенденцій цих процесів і формулюванню конкретних пропозицій щодо забезпечення реального дієвого конституціоналізму.

Окрім цього, методологічний інструментарій було розширено за рахунок методологічних принципів. Перший із цих принципів, що має основоположне значення для дослідження теорії та практики конституціоналізму, – це *принцип антропологізму*. Застосування цього принципу ставить людину в центр конституційно-правової реальності. *Принцип істинності* набуває значення насамперед через існування в юридичній науці концепції «номінального» чи уявного конституціоналізму, тобто такого, який є удаваним, формально схожим із конституціоналізмом, але є його протилежністю. Принципи істинності та об'єктивності наукового пізнання конституціоналізму «працюють» на практику, тому що тільки та теорія буде істинною та об'єктивною, яка справді зможе втілитися у дійсності та поліпшувати, модернізувати її. Застосування *детермінізму як принципу* методології конституціоналізму дозволяє дослідити засади конституціоналізму, виявити його передумови, що є необхідним для становлення та розвитку конституціоналізму в сучасних реаліях, а також здійснити дослідження системи конституціоналізму в площині взаємної детермінації його структурних рівнів і змістовних елементів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація продовжує низку комплексних теоретико-правових досліджень у науці конституційного права, в яких висвітлено історичні, теоретичні та методологічні аспекти осмислення конституціоналізму як режиму правового обмеження державної влади в контексті реалізації в політичному житті країни.

В результаті проведеного дослідження сформульовано концептуальні положення, що мають наукову новизну та важливе теоретичне, філософське і практичне значення для вдосконалення конституціоналізму в Україні:

вперше:

- обґрунтовано авторське бачення сутності «конституціоналізму» як режиму правового самообмеження державної та іншої публічної влади на основі конституційних принципів і процедур, що забезпечують контрольоване використання влади за допомогою відповідних правових засобів (механізмів), а саме: а) правових заборон у конституційному праві як нормативній основі конституціоналізму; б) механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади як доктринальної основи конституціоналізму; в) громадянського суспільства як соціальної основи конституціоналізму; г) інститутів безпосередньої демократії як демократичної основи конституціоналізму; д) конституційного правосуддя як інституційної основи конституціоналізму;

- на основі теоретичного опрацювання доктрини конституціоналізму доведено його практичну концептуальну зумовленість ідеєю демократичного обмеження публічної влади на основі конституційних засобів, серед яких окремо розглянуто інститут правових заборон у конституційному праві, механізм

«стримувань і противаг», інститут громадянського суспільства та інститути безпосередньої демократії конституційного правосуддя;

- розмежовано та визначено специфіку розуміння аксіологічних принципів конституціоналізму (а саме: верховенство права, права людини, принцип верховенства конституції і правових законів, конституційний демократизм, конституційна законність). Вказано на необхідність їх врахування у конституційно-правовій практиці;

- запропоновано основні напрями процесу модернізації правових засобів конституціоналізму в Україні, а саме: 1) закріплення та забезпечення гарантій реалізації громадянських прав і свобод поряд із правами політичними; 2) посилення пріоритетної ролі демократичних конституційних цінностей; 3) створення мережі публічних влад і мереживного управління; 4) забезпечення конституційного плюралізму;

удосконалено:

- методологічні засади дослідження конституціоналізму, що зумовлені особливостями предмета пізнання як теоретичної категорії так і об'єктивної реальності в результаті чого обґрунтовано вибір інструментарію, який базується на філософському методі діалектики, а також низці загальнонаукових та конкретно-наукових методів;

- характеристику генези становлення конституціоналізму як теорії, втіленої на державному рівні, починаючи із зародження ідей про обмежене правління, ухвалення наприкінці XVIII століття перших конституцій до появи сучасних конституційних систем правління, основний зміст якої полягає у введенні «обмеженого правління» через права людини та основоположні свободи;

- теоретичні уявлення про конституціоналізм як історичне явище, оскільки воно розглядається як глибинне інтелектуальне напрацювання видатних учених певної епохи, що відображено в національній політико-правовій думці. Основою запропонованої періодизації є хронологічний принцип, який відповідає історичній логіці виникнення та розвитку конституційно-правових ідей, теорій і їх інституціонального оформлення;

дістало подальшого розвитку:

- питання аналізу сучасних поглядів на розуміння конституціоналізму, внаслідок чого зроблено висновок, що пріоритетне тлумачення конституціоналізму полягає у визначенні цієї категорії в широкому значенні – як складної політико-правової системи, та вузькому значенні – як особливого режиму функціонування державної влади на основі конституційних методів;

- уявлення про систему поділу влади у правовій державі як поділ влади між державою та громадянським суспільством, зокрема, потрібно зосередитись на питаннях ступеню розвитку громадянського суспільства, його здатності самостійно функціонувати та виступати рівним партнером у відносинах з державою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації сформульовано й обґрунтовано наукові положення, які дають змогу розширити теоретико-правові уявлення про конституціоналізм. Теоретичні

висновки та рекомендації дисертаційного дослідження набули практичного застосування та можуть бути використані в:

- *науково-дослідній роботі* – для проведення наукових досліджень з метою наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування національного конституційного законодавства з урахуванням європейського та світового досвіду сучасного конституціоналізму (акт впровадження у науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ від 20 листопада 2019 року);

- *законотворчій діяльності* – для реформування чинного законодавства України, у зв'язку з необхідністю вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин щодо питань взаємодії органів державної влади різного рівня (акт впровадження в діяльність Управління з питань взаємодії з правоохоронними органами по забезпеченню правопорядку та муніципальної безпеки апарату виконавчого органу Київської міської державної адміністрації № 09/037-274 від 21 червня 2019 року);

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право», «Теорія держави та права», «Нормотворча діяльність», «Сучасні світові правові процеси», «Юридична компаративістика», «Конституційна реформа в Україні», «Права людини. Верховенство права. Конституціоналізм» (акт про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 12 вересня 2019 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації були обговорені на засіданнях кафедри теорії держави та права й кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, а результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-теоретичних конференціях: «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (м. Київ, 18-19 травня 2017 р.); «Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку (м. Київ, 23 березня 2017 р.); «Формирование правовой культуры в современном обществе» (Республіка Білорусь, м. Могильов, 16 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження відображено в восьми наукових працях, три з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, дві – в закордонних науково-періодичних виданнях, а також у трьох тезах доповідей в збірниках матеріалів науково-теоретичних конференцій, зокрема:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гордієнко І.Л. Місце конституційного правосуддя в системі засобів обмеження державної влади. *Право і суспільство. Науковий журнал*. 2017. № 4. Ч.2. С. 8-12.

2. Гордієнко І.Л. Конституція України як ідеологія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія: Право. Вип.48. Т.1 С. 22-25.

3. Гордієнко І.Л. Вплив на державну владу громадянського суспільства та інститутів безпосередньої демократії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Серія: Юриспруденція. Вип.33. С. 33-36

4. Гордієнко І. Л. Філософсько-правове підґрунтя самообмеження державної влади. *Національний юридический журнал: теорія и практика. National Law Journal: theory and practice*. 2017 № 4 (26). С.9-12.

5. Гордієнко І. Демократичний підхід до прийняття управлінських рішень: теоретичний аспект. *Visegrad Journal on human rights*. 2019. № 4 (volume 2). С.56-61.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Гордієнко І.Л. Соціальні риси суб'єктів владних відносин // Науково-теоретична конференція «*Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку*» (присвячена пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна) (Київ, 23 березень 2017 р.), Київ, 2017, Національна академія внутрішніх справ. С.33-35

2. Гордієнко І.Л. История становления правового запрета как способа ограничения публичной власти. VII науково-практична конференція «*Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави*», Київ (18-19 травня 2017 року) Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

3. Гордієнко І.Л. Трансформация правовой идеологии в Украине в условиях глобализации. «*Формирование правовой культуры в современном обществе*» Международная заочная научная конференция (16 мая 2018 года, Могилевский институт МВД Республики Беларусь). С.53-56.

Характеристика особистості здобувачки: Гордієнко Ігор Леонідович 1994 року народження. У 2018 році закінчив Національну академію внутрішніх справ та здобув кваліфікацію: ступінь вищої освіти магістр, спеціальність «Право». З вересня 2016 року аспірант заочної форми навчання Національної академії внутрішніх справ. На сьогоднішній день співробітник Служби безпеки України. Автор 8 наукових публікацій у сфері конституційного права.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Гордієнка Ігоря Леонідовича і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Гордієнка Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Гордієнка Ігоря Леонідовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Гордієнка Ігоря Леонідовича на тему «Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

перший проректор

**Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Станіслав ГУСАРЄВ

Рецензент:

**доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Юрій КРИВИЦЬКИЙ

80908080
80908080